Nederlands Instituut van Psychologen NIP

nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen NVO

Culturele diversiteit in het licht van de beroepscodes en interculturele competenties: een hulpmiddel tot reflectie

Voorwoord

Het NIP/NVO project Intercultureel Vakmanschap kent vier deelprojecten:
1 Reflectie op de beroepsuitoefening
2 Interculturele diagnostiek
3 Onderwijs
4 Congres
Dit document valt onder het deelproject Reflectie op de beroepsuitoefening. Op de site: www.intercultureelvakmanschap.nl zijn de resultaten van de andere deelprojecten van NIP en NVO te lezen en te downloaden. Dit project wordt gefinancierd door en valt onder het Programma Diversiteit in het Jeugdbeleid van ZonMw. De missie van dit koepelprogramma is 'gelijke ontwikkelingskansen voor alle kinderen'. De programmalijn Intercultureel Vakmanschap van ZonMw heeft als doel om professionals te scholen en te versterken in hun interculturele competenties.

Hoofdstuk 1 Inleiding

In de beroepscodes van pedagogen en psychologen worden de beginselen van zorgvuldigheid, deskundigheid, integriteit en respect als fundamentele leidraad voor het werk gehanteerd. Voor een concrete invulling van deze beginselen op een specifiek domein zijn de "state of the art", protocollen, richtlijnen met wetenschappelijke en klinische kennis die op dat domein vigeren daarnaast van belang. Dat verschilt nogal per domein en sommige domeinen zijn zeer breed, anderen zeer specifiek. Omgaan met culturele en etnische diversiteit en de uitdagingen die dit met zich mee kan brengen stelt de gedragswetenschappers in de praktijk voor veel vragen. Daarom hebben zij vaak behoefte aan concrete aanknopingspunten: wat moet ik weten en wat moet ik doen om het als professional 'goed' te doen?
De beroepscodes van NIP en NVO besteden nauwelijks expliciet aandacht aan dit thema en lijken daarom weinig houvast te bieden[1]. Het vergt nader onderzoek van de beroepscodes om te ontdekken welke principes en artikelen ondersteunend en/of richtinggevend in een interculturele context.
Ook geformuleerde interculturele competenties[2] voorzien gedeeltelijk in de behoefte van professionals aan aanknopingspunten. Daarin staat over welke houding, kennis en vaardigheden een professional dient te beschikken om intercultureel competent te werken. Maar zijn ze ook

[1] De sectie Interculturalisatie van het NIP ontwikkelde daarom Interculturele Richtlijnen (2009), geïnspireerd door de Beroepscode van het NIP. De auteurs zijn onder andere Polli Hagenaars, Hacene Seddik, Julia Bala, John Goring, Hans de la Parra en Katja Lanting. Deze zijn te vinden op de site van de sectie: http://www.psynip.nl/ledennet/sectoren-en-secties/intersector/sectie-interculturalisatie/artikelen.
[2] Naar interculturele competentieprofielen in het preventieve en ontwikkelingsgericht jeugdbeleid http://www.nji.nl/DossierDownloads/INTERCULTURELE%20COMPETENTIEPROFIELENDEFINTIEFCONCEPTMAART%202010%20EIND%20VERSIE.PDF

ondersteunend en richtinggevend als er sprake is van een intercultureel dilemma?
Zowel de beroepscodes als interculturele competenties zijn hulpmiddelen om met vakgenoten te reflecteren op de beroepspraktijk. In dit document zijn beide instrumenten (beroepscodes en interculturele competenties) gekoppeld aan casuïstiek. NIP en NVO geven gedragswetenschappers hiermee concrete aanknopingspunten om met vakgenoten te reflecteren op het beroepsmatig handelen in een interculturele context.

Werkwijze

Er zijn een aantal casussen geselecteerd die ingebracht zijn door leden van NIP en NVO. Aan deze casussen zijn vragen verbonden om te reflecteren. Deze vragen zijn gebaseerd op de beroepscodes van NIP en NVO èn op de interculturele competenties, zoals deze zijn benoemd door het Nederlands Jeugdinstituut en Movisie (Haterd e.a., 2010).
Bij de vragen ter reflectie zijn geen antwoorden geformuleerd. Dit document beoogt namelijk gedragswetenschappers te stimuleren tot reflectie en uitwisseling met vakgenoten en niet om nieuwe voorschriften te formuleren. De beroepscodes en interculturele competenties dienen daarbij als bruikbare, ondersteunende en soms richtinggevende instrumenten.

De volgende thema's zijn uitgewerkt in casuïstiek.

1. Opvoedingswaarden en normen
2. Kwaliteit van diagnostisch onderzoek: testmateriaal en normgroepen
3. Referentiekader, verklaringsmodel, gedeeld probleem
4. Vooroordelen en stereotyperingen

Per casus zijn de meest aan de orde zijnde artikelen uit de beide beroepscodes benut, dat laat onverlet dat ook andere artikelen relevant kunnen zijn. Ieder artikel van de beroepscode dient in principe te worden geïnterpreteerd in samenhang met de overige bepalingen van de betreffende beroepscode.

Projectgroep

Dit document is samengesteld door een projectgroep bestaande uit vertegenwoordigers van NIP en NVO. Dit zijn Mariëtte van Brandenburg, Jolande Pfeiffer, Merel Evertse, Nerissa Sanchez, Hans de la Parra, Wilma Lozowski en Diana Geraci. De medewerkers beroepsethische zaken van NIP, Rosalinde Visser en NVO, Nicoline Jacobs, hebben een de inleidende paragraaf verzorgd.

Leeswijzer

In paragraaf 1.1 wordt beschreven hoe aandacht voor diversiteit expliciet en impliciet verweven is in de beroepscodes voor psychologen en pedagogen.

Paragraaf 1.2 biedt een korte introductie op interculturele competenties: wat zijn het en wat kan men ermee in de praktijk?

Hoofdstuk 2 beschrijft een aantal casus waarin interculturele aspecten een rol (lijken te) spelen. Elke casus wordt gevolgd door vragen ter reflectie. Deze vragen zijn gebaseerd op de beroepscodes van NIP en NVO en op de interculturele competenties zoals geformuleerd door NJi en Movisie.

Onder de literatuur zijn de links naar beide beroepscodes en de toegepaste interculturele competentieprofielen toegevoegd.

Ook zijn in de bijlage een aantal uitspraken van beroepsethische en tuchtcolleges toegevoegd waarin culturele diversiteit als thema een rol speelde.

1.1 Beroepscode en diversiteit: een inleiding

Hoe kunnen de beroepscodes van respectievelijk NIP en NVO[3] bijdragen aan het Intercultureel Vakmanschap van pedagogen en psychologen? Zo op het eerste gezicht lijken deze codes weinig of geen aandacht te besteden aan het feit dat de psycholoog, respectievelijk de pedagoog (hierna ook te noemen: 'de gedragswetenschapper' of 'gedragswetenschappers') bij zijn beroepsmatig handelen steeds meer te maken krijgt met de culturele en etnische diversiteit van de cliëntenpopulatie.

Respect

Een nadere beschouwing van de beroepscode voor psychologen laat zien dat (slechts) één artikel (III.3.1.3) expliciet de culturele verschillen noemt waarmee de psycholoog rekening dient te houden. Rekening houden in die zin dat de psycholoog zich niet schuldig maakt aan *ongerechtvaardigde discriminatie*. Niet discrimineren houdt in respect tonen voor allerlei eigenschappen van en verschillen tussen cliënten: psychische en lichamelijke integriteit, ras, etniciteit, geslacht, levensovertuiging en godsdienst, politieke gezindheid, seksuele geaardheid of welke eigenschap of verschil dan ook. Daar zijn ook leeftijd, het begripsvermogen of een eventuele verstandelijke beperking aan toe te voegen: ook daar dient de psycholoog op respectvolle wijze rekening mee te houden.
Dit artikel heeft naast het uitgesproken discriminatieverbod ook een *taakstellende betekenis:* de psycholoog spant zich ervoor in dat een ieder ondanks die verschillen in een soortgelijke situatie dezelfde kansen krijgt. Het doet een appel op de psycholoog en vraagt ook nogal wat van de psycholoog. In de Beroepscode NVO komt het *non-discriminatiebeginsel* en het beginsel dat ieder het zijne dient te krijgen tot uitdrukking in artikel 7. Dit artikel draagt de pedagoog op om te handelen met respect voor de gelijkwaardigheid van de cliënt (lid 1) en om er op toe te zien dat cliënten in gelijke gevallen gelijke behandeling krijgen (lid 2).

Deskundigheid

Het basisprincipe van *deskundigheid* van de NIP beroepscode (paragraaf III. 4) roept de psycholoog op om zijn deskundigheid in stand te houden en te ontwikkelen. De noodzaak van kritische bezinning wordt door de beroepscode ook met nadruk gelegd als het gaat om de persoonlijke waarden en motieven van de psycholoog. Bij die bezinning hoort ook de bereidheid van de psycholoog om zijn denk- en handelwijze ter discussie te stellen. Hoewel niet expliciet genoemd in de beroepscode zal de psycholoog zich ook terdege bewust dienen te zijn van de eigen culturele en etnische identiteit en zijn eigen waarden en normen en referentiekader.
Artikel 6 lid 1 van de Beroepscode NVO draagt de pedagoog op om zijn professionele deskundigheid op peil te houden, om aanvaarde methoden te gebruiken en om relevante bij- en nascholing te volgen. Op grond van dit artikel mag van de pedagoog worden verwacht dat hij, wanneer hij een professionele relatie aangaat, oog heeft voor culturele en etnische diversiteit en daarop passende deskundigheid en methoden inzet en zo nodig relevante scholing volgt.

Integriteit

De *lichamelijke en psychische integriteit* van de cliënt is in de Beroepscode voor psychologen te vinden onder het basisprincipe van integriteit. Het basisprincipe van integriteit brengt mee dat de psycholoog de eigen culturele identiteit onderkent en dat deze ook van invloed is op zijn waarneming, communicatie en interactie met de cliënt. Tegelijkertijd betekent integer ook dat de psycholoog zich eerlijk, met open vizier, betrouwbaar en objectief en onafhankelijk ten opzichte van de cliënt opstelt.
Voor pedagogen is de opdracht om de integriteit van hun cliënten te respecteren en om te bewerkstelligen dat de cliënt de professionele relatie verantwoord en in vrijheid aangaat, verwoord

[3] Beroepscode voor psychologen, NIP 2007 (www.psynip.nl); Beroepscode NVO, NVO 2008 (www.nvo.nl)

in artikel 20, respectievelijk artikel 17 van de Beroepscode NVO. Artikel 20 is te lezen als een opdracht om oog te hebben voor de culturele en etnische identiteit van hun cliënten. De pedagoog dient, zo zegt het artikel, geen methoden tijdens de professionele relatie te hanteren die de cliënt aantasten in zijn waardigheid (in dit verband op te vatten als culturele en etnische identiteit) of die verder in de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen doordringen dan nodig is voor het gestelde doel.

Verantwoording

Tenslotte dienen de psycholoog en de pedagoog op basis van het principe *'verantwoordelijkheid'* of *'verantwoording'* (paragraaf III.1 Beroepscode voor psychologen, art. 10 Beroepscode NVO) bereid en in staat te zijn om verantwoording af te leggen van hun beroepsmatig handelen ten opzichte van de cliënt, betrokkenen, hun omgeving en de maatschappij. Dit houdt ook in dat zij laten zien hoe zij zich rekenschap hebben gegeven van aspecten van culturele en etnische identiteit en diversiteit.

Het nu voorliggende document wil de psycholoog en de pedagoog een uitnodiging en een handreiking bieden om die inspanning te maken. Wat met dit document uitdrukkelijk *niet* wordt beoogd is een zogenaamd nevenschikkend toetsingskader: te bieden. Er worden – naast de beroepscodes- geen nieuwe voorschriften of richtlijnen gesteld waaraan de gedragwetenschappers zich dienen te houden. Uiteindelijk kan beroepsmatig handelen alleen rechtstreeks worden getoetst aan de beroepscode. Het reflectiedocument en de beroepscodes vullen elkaar aan en hebben een wisselwerking op elkaar: de beroepscodes roepen de gedragwetenschappers op tot reflectie op het beroepsmatig handelen; het document biedt hen een instrument om daadwerkelijk te kunnen reflecteren op wat hun beroepscode van hen vraagt. En zo zullen zij ook de toets aan hun beroepscode beter kunnen doorstaan!

1.2 Interculturele competenties

Meerdere auteurs en onderzoekers hebben interculturele competenties benoemd. Maar wat zijn het en waarom zijn ze er? Hoe kunnen interculturele competenties bijdragen aan het intercultureel vakmanschap, en in het bijzonder bij reflectie op de beroepsuitoefening?

Competenties verwijzen naar de kennis, houding en vaardigheden die nodig zijn om in beroepssituaties adequaat te kunnen handelen. Voor veel beroepen zijn competenties vastgelegd. Algemeen uitgangspunt is dat competenties ontwikkelbaar zijn en verwijzen naar individuele vermogens. Interculturele competenties zijn in navolging van Sander Kramer (2007) competenties waarmee professionals adequate hulp en zorg kunnen verlenen aan cliënten met een andere etnische of culturele achtergrond dan zijzelf.
In hoeverre interculturele competenties strikt noodzakelijk zijn wanneer een professional voldoet aan de algemene beroepscompetenties is niet eenduidig te beantwoorden. Onderzoek in onderwijssetting laat zien dat leerkrachten die over algemene beroeps(docenten)competenties beschikken, ook voldoen aan de belangrijkste voorwaarden voor het lesgeven in de multi-etnische context (In: Naber en Blijvoets, 2010). Oftewel: goede docenten zijn ook goed in het lesgeven in de multi-etnische context. Wel doet de multi-etnische onderwijscontext een extra beroep op de professionaliteit van docenten, vanwege de hogere mate van complexiteit. In hoeverre de stelling 'een goede gedragswetenschapper, kan ook competent handelen in een interculturele setting' ook op gaat heeft de projectgroep niet kunnen herleiden uit de wetenschappelijke literatuur. Wel blijkt uit onderzoek dat de competenties van professionals in de preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdsector in een interculturele context niet altijd toereikend zijn. Regelmatig ervaart men communicatieproblemen of is het moeilijk de jeugdige of ouder te bereiken (Bellaart & Azrar, 2002;2 Oude Breuil, 2005). Ook kan de ondersteuning die kinderen en gezinnen ontvangen bij (dreigende) opvoedingsproblemen beter op maat gegeven worden rekening houdend met diversiteit in zijn

algemeenheid en culturele diversiteit in het bijzonder (Haterd ea, 2010).

Interculturele competenties worden op verschillende manieren toegepast. Docenten kunnen bijvoorbeeld hun curriculum inrichten naar interculturele competenties. In beroepsituaties kunnen professionals er op beoordeeld worden en kan het als leidraad voor een ontwikkelingsprofiel dienen. Men kan interculturele competenties ook toepassen als bron voor een reflectie-instrument. Professionals kunnen individueel en in groepsverband stil staan bij de mate waarin men beschikt over deze competenties en in welke competenties men zich verder wil ontwikkelen. Door te reflecteren aan de hand van interculturele competenties op een casus, worden de competenties concreter: wat betekenen ze daadwerkelijk als je ze toepast in een praktijksituatie? Hoe zit jouw persoonlijke invulling van de betreffende competentie er dan uit?
In dit document worden gedragswetenschappers uitgenodigd tot deze vorm van reflectie.

Hoofdstuk 2 Reflecteren met casus, beroepscodes en interculturele competenties

In dit hoofdstuk wordt per thema casuïstiek gepresenteerd. De casuïstiek is afkomstig van leden van NIP en NVO. Dit materiaal kan gebruikt worden in intervisie en supervisie, in voorlichtingsbijeenkomsten over de beroepscodes en in opleidingen voor gedragswetenschappers. Ieder beantwoordt de vragen anders, ieder haalt andere informatie uit een casus. Dat leert onder andere dat men kennis, overwegingen en twijfels moet delen met collega's, ook interdisciplinair. Losstaand van de casussen in dit document, kunnen de vragen ter reflectie ook gekoppeld worden aan andere casussen die ingebracht worden in intervisie of het onderwijs.
De volgende algemene vragen gerelateerd aan de **beroepscodes** kunnen gesteld worden bij casuïstiekbespreking:

- Welke principes/beginselen uit de beroepscodes zijn in deze specifieke casus actueel?
- Hoe zijn deze principes/beginselen actueel - Hoe raken ze aan de betreffende casus?

De volgende vragen gerelateerd aan **interculturele competenties** kunnen gesteld worden bij casuïstiekbespreking:

- Welke interculturele competenties op kennis, houding en vaardigheden niveau zijn relevant in de betreffende casus?
- Hoe zou de gedragswetenschapper handelen wanneer hij over deze competenties beschikt?

Thema 1 Opvoedingswaarden en normen

Wanneer een gezin een andere visie op opvoeden heeft dan de gedragswetenschapper en er sprake is van taalproblemen, onzekerheid en wantrouwen naar hulpverleners biedt dit extra uitdagingen en soms dilemma's (Bellaart, 2012. In: Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren, 2012). In de volgende casus wordt beschreven hoe een verschil in ideeën over opvoeding en gepaste verantwoordelijkheid voor kinderen leidde tot een botsing tussen hulpverleners en ouders en daardoor resulteerde in een verslechterde hulpverleningsrelatie. De reflecterende vragen nodigen uit om stil te staan bij mogelijkheden om aansluiting te vinden bij de ouders en tot overeenstemming in hulpvraag, behandeldoel en de manier van behandelen.

Casus: Parentificatie of een verschil in opvoedingswaarden?

Een gezin is opgenomen voor behandeling. Het gezin bestaat uit een moeder, een vader en drie kinderen uit een West Afrikaans land. De vader en moeder hebben elkaar in een asielzoekerscentrum in Nederland ontmoet. De twee jongste kinderen zijn 1 en 2,5. Het gezin is onder andere opgenomen omdat de jongen van 14 zich veel zorgen maakt over zijn moeder. Zijn moeder is ernstig getraumatiseerd en zeer angstig. Voor de klinische opname van het gezin, heeft de jongen veel stress en ernstige aandachts- en concentratieproblemen vanwege de angst van zijn moeder. Een van de doelen van de klinische opname is dan ook de jongen te ontlasten en weer meer zijn kindrol terug te geven. Nadat het gezin is opgenomen, vallen de grootste zorgen van de jongen weg en op school gaat het beter. Hij weet nu dat zijn moeder in goede handen is. De jongen blijft wel voor de jongste kinderen zorgen. Hij geeft ze de fles en verschoont de luiers. Er ontstaat een discussie tussen de medewerkers van de instelling en de ouders. De moeder wil dat de jongen bij de kleine kinderen op de kamer slaapt, zodat hij ook 's nachts voor de kinderen kan zorgen wanneer de kinderen wakker worden. De medewerkers van de instelling willen dat hij zijn eigen kamer krijgt en dat de kleine kinderen bij de vader en moeder op de kamer gaan. De ouders beroepen zich erop dat het in hun land van herkomst normaal is dat oudere kinderen medeverantwoordelijk zijn voor de zorg van jongere kinderen. De medewerkers van de instelling lossen het op door er een regel van te maken dat oudere kinderen een eigen kamer krijgen en jongere kinderen bij de ouders op de kamer slapen. Door deze beslissing verslechtert het contact met de ouders.

Dilemma

De gedragswetenschapper die de casus inbracht formuleerde zelf als dilemma: "het druist in tegen mijn waarden en normen om een jong kind zoveel verantwoordelijkheid te geven voor de zorg voor jongere kinderen. Maar door daaraan vast te houden, verslechterde de relatie. Wie heeft er gelijk? Hoe ga ik hier in het vervolg mee om?" De ouders en de hulpverleners hebben andere ideeën over de taken en verantwoordelijkheden die een jongen van 14 kan dragen. Daarnaast is er sprake van een machtsverhouding: de hulpverlener kan afdwingen dat het gezin zich schikt in de visie van de hulpverlener. In deze casus zijn belangrijke aandachtspunten: de ruimte voor autonomie van de cliënt en manieren om op een opbouwende manier aansluiting te vinden met de ouders en tot overeenstemming in het behandeldoel en hulpvraag te komen.

Reflecteren met interculturele competenties

- Hoe kunnen de hulpverleners aansluiting vinden bij de opvoedingswaarden van het gezin? Welke vragen kunnen daarbij helpend zijn?

- Hoe kunnen hulpverleners en gezin tot een gezamenlijke hulpvraag komen?

- In hoeverre vind je dat de hulpverleners ruimte moeten geven aan de jongen om te zorgen voor zijn moeder? Wat zijn de belangen van de jongen om voor zijn moeder te zorgen? Waar ligt de grens?

Reflecteren met de beroepscodes NVO en NIP

- Hoe raakt deze casus de codeartikelen die betrekking hebben op zorgvuldigheid van handelen? (NVO: ARTIKEL 7 Zorgvuldigheid, NIP: artikel I.1.3.1)

- Hoe raakt deze casus de codeartikelen die betrekking hebben op professionele en maatschappelijke verantwoordelijkheid? (NVO: artikel 11, NIP: artikel II. 1.1.1)

- Hoe raakt deze casus de codeartikelen die betrekking hebben op autonomie en zelfbeschikking? (NVO: artikel 17 en artikel 20, NIP: Artikel III.3.2.1 en III.3.2.2)

Casus: Slaan

Een vrouw uit Congo wordt met een dochter van 6 en een dochter van 3 opgenomen. De dochter van 6 heeft geïnternaliseerde problematiek. De dochter van 3 is getraumatiseerd. Er is sprake van een verstoorde hechtingsrelatie, ze vertoont lastig grijpbaar gedrag en is erg ontregeld. Het ene moment speelt ze met iemand, het volgende moment duwt ze diegene weg. Dit gedrag is lastig voor de moeder om te hanteren. Ook de medewerkers van de instelling hebben moeite met het gedrag van het kind en zitten af en toe met de handen in het haar hoe het beste met het meisje om te gaan.

Medewerkers zijn er getuige van dat de moeder het kind slaat. Ze vermoeden dat dit achter gesloten deuren nog vaker gebeurt. Een van de medewerkers brengt het onderwerp snel ter sprake bij de moeder. De moeder zegt dat het in haar land van herkomst vrij normaal is om kinderen af en toe te slaan, en dat slaan wordt gezien als een goede opvoedmethode.

Hoe vindt de medewerker aansluiting bij de moeder?

Dilemma

"Mensen, zowel migranten als nadrukkelijk ook autochtonen kunnen een culturalistisch verklaringsmodel hanteren als legitimatie of verontschuldiging (excuus) om inadequaat gedrag te vergoelijken. Uiteraard is het de persoon die handelt, weliswaar beïnvloed door haar of zijn culturele achtergrond maar nooit louter alleen als product of instrument van een cultuur. Door niet de cultuur maar de unieke persoon en daarmee haar of zijn persoonlijke verhaal als vertrekpunt te nemen wordt het een werkbaar geheel. Op erkennende en ondersteunende wijze kan de professional doorvragen naar de eigen persoonlijke betekenisgeving en ervaringen van de moeder en naar die van concrete personen in zijn naaste omgeving. Hier passen vragen als: Kent u ook mensen in uw omgeving die het anders doen of er anders over denken'. En ook vragen als: Wat wilt u bereiken met het slaan? Uw kind heeft nu pijn en is angstig; is dat wat u wilt? Zijn er andere manieren dan slaan om hetzelfde te bereiken wat u wilt? Door al vragende 'de cultuur van een cliënt' te vertalen naar concrete persoonlijke ervaringen, behoeften en motieven; naar concreet gedrag en naar een concrete sociale omgeving met aanwijsbare personen die van invloed zijn op het doen en laten van betrokkene, maken professionals cultuur tot een werkbaar gegeven."
(Hoffman In: Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren, 2012)

Reflecteren met interculturele competenties

- Hoe kan de medewerker aansluiting/ingang vinden bij deze moeder?
- Welke vragen kunnen daar bij helpend zijn?
- Welke houding kan daar bij helpend zijn?

Reflecteren met de beroepscodes

- Hoe raakt deze casus aan de artikelen die betrekking hebben op algemeen respect? (NIP: III.3.1.1 e.v.)
- Hoe raakt deze casus de artikelen die betrekking hebben op professionele en maatschappelijke verantwoordelijkheid? (NVO: artikel 11)

Verder

Meer informatie over het thema Verschillen in opvoeding, leest u in het artikel van Hans Bellaart in de publicatie Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren (2012). Deze kunt u downloaden op www.intercultureelvakmanschap.nl. Ook de artikelen 'Niet culturen, maar mensen ontmoeten elkaar' van Edwin Hoffman, 'De therapeut als edelsmid' en 'het Culturele Interview', bieden verdiepende informatie en aanknopingspunten voor dit onderwerp.

Thema 2 Kwaliteit diagnostisch proces

Een veelbesproken probleem bij psychodiagnostiek is het gebrek aan valide instrumenten voor cliënten met een andere culturele en taalachtergrond dan de Nederlandse. In deze casus wordt geïllustreerd hoe onzorgvuldige toepassing en interpretatie van testresultaten verregaande consequenties kan hebben.

Casus: Diagnostische instrumenten: gevolgen en beperkingen

*Een 14 jarige jongen uit Somalië verblijft sinds 2,5 jaar in Nederland. Sinds een half jaar woont deze jongen in een instelling voor verstandelijk beperkte jongeren. Hij volgt onderwijs op een praktijkschool. De plaatsing in de instelling en de praktijkschool zijn gebaseerd op een niet volledig afgenomen SON-r. Hij kwam hier uit op een cognitieve leeftijd van 8;1 jaar. Ook Brus (1-minuuttest, toets voor technische leesvaardigheid) en Klepel (technische leesvaardigheid van pseudo-woorden) zijn afgenomen. De jongen heeft in Somalië nooit onderwijs genoten. Op basis van de SON-r gegevens is een beschikking afgegeven door de rechtbank om de voogdij van * over te brengen naar *. De voogd wil weten wat de jongen nu daadwerkelijk kan, in hoeverre hij getraumatiseerd is en of hij op de juiste plek woont.*
*Bij bureau * is op basis van de hulpvraag een onderzoek gestart. Hierbij is uitgelegd dat de resultaten niet in harde cijfers gegeven kunnen worden, met name wat betreft de cognitie. Gekozen is om (weer) delen van de SON-r af te nemen, omdat hij niet talig genoeg is voor een andere test. Het resultaat op de onderdelen geeft slechts een indicatie, omdat het minder dan twee jaar geleden is dat een eerdere SON-r is afgenomen. Daarnaast is afgenomen:*
- het spel "Mannetjesblok": Het kind krijgt een houten blok met een aantal gaatjes van verschillende diepte en een gelijk aantal mannetjes van een verschillende lengte. Het kind moet proberen de mannetjes in het blok te plaatsen zodanig dat ze op een gelijke hoogte komen te staan. De spelbegeleider geeft eerst geen of slechts een korte instructie, wanneer dit het kind niet lukt, dan wordt er een steeds meer directieve instructie gegeven; hiermee is te observeren: taakaanpak, spelbegrip en omgaan met instructies.
-figuur van Rey (neuropsychologische test die Visio-ruimtelijke vaardigheden en –geheugen meet d.m.v. het natekenen van de figuur van Rey, vaak gebruikt bij onderzoek in kader van ASS);
-Depressie Vragenlijst voor Kinderen;
-Junior Nederlandse Persoonlijkheids Vragenlijst. Deze moest worden afgebroken vanwege de te beperkte taalkennis;
-observatie;
-gesprekken over het gebeurde in het verleden;
Op basis van dit alles kan gezegd worden dat deze jongen sociaal-emotioneel sterk ontwikkeld is, een goed empathisch vermogen heeft, humor toont en resultaten op de tests laat zien die een cognitieve beperking uitsluiten.

Dilemma

Gedragswetenschappers zijn beperkt in valide en betrouwbare diagnostische middelen voor kinderen die de Nederlandse taal niet of niet volledig beheersen en bij kinderen met een andere culturele achtergrond dan de Nederlandse. Hoe ga je om met deze beperking? Zorgverzekeraars, instellingen, scholen vragen om harde criteria en uitslagen. Wat doe je als gedragswetenschappers wanneer je deze gegevens eigenlijk niet kan en wellicht ook niet mag geven?

Reflecteren met de interculturele competenties

- Welke diagnostische materialen en instrumenten zijn voor de jongen in deze casus geschikt? Welke beperkingen hebben deze instrumenten? Hoe kunnen de gedragswetenschappers met deze beperkingen om gaan?

- Hoe kunnen de gedragswetenschappers te werk gaan om in gedrag en taalgebruik aan te sluiten op het niveau en begripsvermogen van de cliënt?

- Hoe kunnen de gedragswetenschappers op een zorgvuldige manier de capaciteiten van deze jongen in kaart brengen?

Reflecteren met de beroepscodes NVO en NIP

- Hoe raakt deze casus aan de artikelen die betrekking hebben op zorgvuldigheid?
  (NVO: artikel 7 Zorgvuldigheid, NIP: artikel I.1.3.1)

- Hoe raakt deze casus aan de artikelen die betrekking hebben op verantwoording?
  (NVO: artikel 10 Verantwoording, NIP: paragraaf III. 1.6)

- Hoe raakt deze casus aan de artikelen die betrekking hebben op het aangaan van professionele relatie (NVO: onder andere artikel 13 en 15, NIP: artikel III. 3.2.3 en 3.2.4)

- Hoe raakt deze casus aan het artikel dat betrekking heeft op het voorkomen en beperken van schade? (NIP: paragraaf III. 1.2.3)

- Hoe raakt deze casus aan de artikelen die betrekking hebben op vakbekwaamheid, deskundigheid, en **d**e grenzen van het beroepsmatig handelen?
  (NVO: artikel 6 en 14 Deskundigheid, NIP: III.4.2.1 en 4.2.2, III.4.3.1 en III.4.3.2)

Verder

Voor meer informatie over de toepassing van diagnostische instrumenten bij kinderen en hun ouders die de Nederlandse taal niet (volledig) beheersen en die een andere culturele achtergrond hebben dan de Nederlandse, kunt u het artikel van Victor Kouratovsky lezen in de publicatie Interculturele Diagnostiek bij kinderen en jongeren. Deze kunt u downloaden op www.intercultureelvakmanschap.nl.

Thema 3 Gebrek aan overeenstemming in referentiekader, probleemdefinitie en oplossingsrichting

Casus: Erkan

Erkan is Nederlandse-Turkse jongen van 13 jaar. Naast zijn ouders woont hij met zijn broer (15) en zusje (5). De vader spreekt geen Nederlands, de moeder spreekt goed Nederlands. Thuis wordt Turks gesproken. Zijn vader werkt, en zijn moeder doet de huishouding. Ze wonen in een aandachtswijk waar sprake is van veel criminaliteit en armoede. De ouders hebben een beperkt netwerk waar ze op terug kunnen vallen. In 2006 is er bij Erkan door een GGZ instelling de diagnose PDD-NOS gesteld. IQ gegevens: 2007 (school) . Totaal IQ van 74, Verbaal IQ van 81 en Performaal IQ van 71. Schoolsituatie: SO, cluster 4, afgewezen voor regulier VMBO, schoolverlaten jaar uitgesteld.
Erkan voelt zich ongelukkig op school. Hij heeft last van faalangst, hij is neerslachtig, weinig gemotiveerd, kan moeilijk afstemmen en zich verplaatsen in anderen, hij is dominant, mist aansluiting met leeftijdsgenoten en heeft een fascinatie met bloed en geweld. Erkan meldt zelf veel last van hoofd- en buikpijn. Hij vindt zijn school niet 'normaal', ook de andere kinderen niet. Hij is het niet eens met de diagnose van de GGZ en school aangaande autisme, net als zijn ouders. Hij voelt zich niet begrepen op school. Hij zou meer willen leren over Turkije. Hij wil later architect worden, zodat hij veel geld kan verdienen en mensen tegen hem opkijken. Hij geeft aan rekenen en lezen heel moeilijk te vinden en vraagt zich daarom af of iemand die muren metselt niet even belangrijk is als de tekenaar. Thuis hoeft hij geen taken te doen. Buitenshuis trekt hij op met oudere neven, maakt vaak vechtpartijen mee, wekelijks komt politie daarbij. Waar hij woont, moet je voor jezelf opkomen en dat doe je door te vechten.

Zijn ouders vinden het erg dat Erkan is afgewezen voor het reguliere VMBO; zijn toekomst wordt daardoor verpest. Zij vinden het belangrijk dat hun kinderen carrière maken, veel geld verdienen en dit deels naar familie in Turkije sturen. Zijn ouders hechten veel waarde aan wat anderen in hun leefomgeving en hun familie over hun zeggen en denken. Ze vinden het ook zeer belangrijk dat Erkan doet wat gevraagd wordt en beleefd is. Zijn vader geeft aan naar Nederland te zijn gekomen omdat zijn kinderen hier hogerop kunnen komen en zodoende meer status kunnen krijgen. Zijn ouders vinden dat Erkan geen PPD heeft, hij is een goede, slimme jongen die zorgzaam is en leuk kan spelen met jongere kinderen. Hij zou op school meer uitgedaagd moeten worden, met extra bijles en hulp van broer en neef kan hij echt wel naar de HAVO. De ouders hopen dat hun kinderen succesvolle volwassenen worden die gerespecteerd worden door de maatschappij.

Zijn moeder wil geen tolk tijdens het gesprek met de orthopedagoog van school. Ze geeft tijdens gesprekken vaak aan dat de orthopedagoog het en hen niet begrijpt, omdat ze niet Turks is. Zijn vader spreekt niet, maakt geen oogcontact met de hulpverlener en kijkt de hele tijd naar buiten, armen over elkaar. De hulpverlener realiseert zich dat ze onvoldoende heeft stilgestaan bij de verwachtingen van de ouders aangaande school. Het gesprek met Erkan verloopt moeizaam, veel sociaal wenselijke antwoorden; hij geeft aan dat hij dingen niet mag zeggen omdat dit niet hoort. Erkan wil geen gesprek aangaan met de mannelijke intern begeleider op school. De hulpverleners constateren onvoldoende zicht te hebben/krijgen op de eigen wensen en verwachtingen van Erkan, en beschouwen dit als een belemmering voor zijn ontwikkeling. Daarnaast maken ze zich ernstige zorgen over de risico's die Erkan op de middenlange termijn loopt om in criminaliteit terecht te komen. De hulpverleners hebben de ouders echter hard nodig dit te voorkomen. Hoe verder?

Dilemma

Enerzijds respect hebben voor verantwoordelijkheid van de ouders en de waarden en normen voortkomend uit de cultuur, anderzijds het recht op een zo optimaal mogelijke ontwikkeling voor Erkan. Hierbij speelt de loyaliteit van Erkan naar zijn ouders ook een belangrijke rol. Hoe vind je als gedragswetenschapper aansluiting en ingang bij Erkan en zijn ouders?

Reflecteren met interculturele competenties

- Met welke vragen zou de hulpverlener ingang kunnen krijgen bij deze ouders?
- Op welke wijze zou de hulpverlener ingang bij Erkan kunnen krijgen?
- Hoe kan de hulpverlener de betekenis achterhalen die het cliëntsysteem geeft aan hun situatie, ervaringen en problemen?
- Hoe heeft een verschil in (cultureel) referentiekader tussen de hulpverlener en de cliënt invloed op deze casus?
- Wanneer zou de hulpverlener kunnen overwegen om actief contact op te nemen met een mogelijk meer passende hulpverlener en te zorgen voor een 'warme overdracht'?
- Hoe zou interdisciplinaire samenwerking helpend kunnen zijn?
- Hoe zou cultuursensitieve psycho-educatie er in deze casus uit kunnen zien?
- Hoe kan de gedragswetenschapper aansluiting vinden bij de ouders om samen tot ideeën en stappen te komen hoe deze jongen het beste te ondersteunen om zich optimaal te kunnen ontwikkelen (en te voorkomen dat hij betrokken wordt in criminaliteit)? (bijvoorbeeld: aansluiting in behoefte van trots, verlangen naar erkenning: hoe werkt dat in dit gezin? En "Zijn er ook mensen in je netwerk die niet architect zijn en die ook gelukkig zijn? Kun je daar voorbeelden van noemen?"

Reflecteren met de beroepscodes

- Wat is in deze casus 'een goede kwaliteit van professioneel handelen" (NIP: III,1.1.3.)?
- Het aangaan van een professionele relatie lijkt onder druk te staan (NVO: artikel 12 tot en met 19 en , NIP: artikel III. 2.2.5, III.3.2.3 en III. 3.2.4)
- Wat zijn in deze casus de professionele en persoonlijke beperkingen (NIP: III 4.3.5.) ?
- Hoe gaat hulpverlener in deze casus om met zijn integriteit (NVO: artikel 14. NIP: II 1.1.2, , paragraaf III.2) ?
- Hoe raakt het artikel dat betrekking heeft op zorgvuldigheid aan deze casus? (NVO: Artikel 7)
- Stel dat de hulpverlener tot de overtuiging komt dat de professionele relatie moet worden beëindigd, wanneer kan dan worden gezegd dat hij in de besluitvorming en bij de beëindiging zorgvuldig heeft gehandeld? (NVO: Artikel 23 en NIP: III. 2.1.1 en 2.1.2)

Verder

Meer aanknopingspunten en verdieping leest men in het artikel 'Niet culturen, maar mensen ontmoeten elkaar', 'De therapeut als edelsmid' en 'Het Culturele Interview' in de publicatie Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren. www.intercultureelvakmanschap.nl

Casus Younes: psychose of djinn?

Younes is een jongen van Marokkaanse afkomst van 16 jaar geboren in Amsterdam. Hij is opgenomen in een GGZ instelling omdat hij last heeft van psychoses. Hij is zo angstig van de belevingen die hij heeft dat hij zijn kamer niet meer durft te verlaten. Naast het bestrijden van de psychotische symptomen, is een van de behandeldoelen van de hulpverlening het in stand houden van de relatie met ouders. De ouders worden dus uitdrukkelijk op de hoogte gehouden van de behandeling van Younes. Zijn moeder is een redelijk verwesterde moslima, die zelf ook werkzaam is in de hulpverlening. Zij bezoekt Younes regelmatig. Zij is het eens met de diagnose en kan zich vinden in de behandellijn die is ingezet. Zijn vader heeft een andere visie. Hij is ervan overtuigd dat de symptomen van zijn zoon voortkomen doordat hij bezocht is door een djinn. Hij staat niet achter de behandeling zoals de GGZ instelling deze heeft toegelicht en uitvoert. Zijn vader zou graag zien dat Younes behandeld wordt door een imam. Hoe ga je als interdisciplinair team om met het verzoek van de vader van Younes? Hoe vind je de aansluiting met de vader en tot welke grens?

Dilemma

Hoe gaat men als gedragswetenschapper om met de visieverschillen tussen de ouders? Hoeveel ruimte geef je aan religieuze opvattingen van de vader? Hoe betrek je de moeder daar weer bij? Hoeveel verschil maakt het voor je dat Younes zestien is? Wat zou je doen als de moeder geen toestemming geeft voor het bezoek van de imam?

Reflecteren met interculturele competenties

- Op basis van welke actie zou de organisatie tot oordeelsvorming moeten komen? Wie moeten daarbij betrokken worden?

- Wat is jouw verantwoordelijkheid en rol als gedragswetenschapper in het interdisciplinair verband?

- Hoe kan de hulpverlener(s) de aansluiting vinden met de vader van Younes?
  Welke vragen kunnen daarbij helpend zijn?
  Welke houding kan daarbij helpend zijn?

- Hoe zou cultuursensitieve psycho-educatie er in deze casus uit kunnen zien?

- Hoe kan de hulpverlener/instelling het (familie)systeem van de cliënt bij de hulp te betrekken?

- Tot welke grens is dit wenselijk? Laat je die bepalen door overeenstemming vader en moeder? Of je eigen waarden en normen, en hoe botst met religieuze overtuiging.

Reflecteren met de beroepscodes

- Hoe raakt deze casus aan het artikel dat betrekking heeft op respect voor kennis, inzicht en ervaring (NIP: III.3.1.1)

- Hoe dient de gedragswetenschapper in deze casus het uitgangspunt 'meerzijdige loyaliteit' te concretiseren?

- Wat is de juridische en beroepsethische relevantie van het feit dat Younes 16 jaar is? (NVO: Artikel 5 lid 2, 19 lid 2 en NIP art. I. 1.5.1)

- Welke belangen hebben de betrokkenen (NIP: art. III. 2.3.2 en 2.3.3)?

Verder

Meer aanknopingspunten en verdieping leest men in het artikel 'Niet culturen, maar mensen ontmoeten elkaar', 'De therapeut als edelsmid' en 'Het Culturele Interview' in de publicatie Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren. www.intercultureelvakmanschap.nl

Casus: Ieder zijn eigen maatstaf?

Een moeder en dochter (14) met Surinaamse achtergrond zijn via een Proces Verbaal in verband met veel ongeoorloofd verzuim bij de Raad voor de Kinderbescherming terecht gekomen. Vader is uit beeld. Er is een verleden van huiselijk geweld door de vader.
De Raad voor de Kinderbescherming heeft hen geadviseerd om zelf opvoedingsondersteuning te zoeken. Zo komen ze bij de instantie waar een hulpverlener (ook Surinaamse achtergrond) de analyse maakt welke ambulante hulp (qua vorm en intensiteit) zij nodig hebben.
Het meisje is vaak ziek en mag dan thuisblijven van haar moeder. Zij vergeet haar dochter vaak ziek te melden(dit gebeurt wel eens volgens moeder), vandaar de meldingen bij Leerplicht. Het meisje gaat door de weeks met vrienden hangen. Ze moet dan om 23 uur thuis zijn van haar moeder, en dan komt ze ook op tijd thuis volgens de moeder. De hulpverlener bespreekt met de moeder dat dit laat is, gezien de leeftijd van haar dochter. Ook vraagt de hulpverlener of de moeder wel goed zicht heeft op met wat voor vrienden haar dochter dan uithangt. De moeder geeft aan zich geen zorgen te maken rondom eventuele vriendjes van haar dochter. Het is geen onderwerp wat de moeder met haar dochter bespreekt. De moeder geeft aan dat haar dochter 'Antilliaans' bloed heeft van haar vader, en dat ze vast wel vriendjes zal hebben, dat kan ze niet tegen houden.
Moeder geeft aan dat omdat haar dochter naar haar luistert en volgens haar regels op tijd thuis is, er eigenlijk geen problemen zijn. Moeder staat wel open voor hulp maar ziet de problemen van de thuissituatie niet en wil liever niet gezegd worden hoe zij anders moet opvoeden. Moeder heeft als kind ook zo'n opvoeding gekregen in Suriname en dat is ook goed gegaan naar eigen zeggen. Ze erkent wel dat haar dochter hulp moet hebben voor het verwerken van het verleden, namelijk het getuige zijn van huiselijk geweld.
De hulpverlener vindt dat er sprake is van niet leeftijdsadequaat gedrag voor een 14-jarig meisje dat zeer kwetsbaar is. Juist doordat het een kwetsbaar meisje is, gezien haar verleden met getuige van huiselijk geweld (hier wordt hulp voor ingezet) is het juist belangrijk dat haar moeder begrijpt wat passend bij de leeftijd is, en hoe ze haar anders kan opvoeden, welke grenzen horen bij haar leeftijd en hoe zij anders met elkaar om kunnen gaan. De moeder heeft hier echter moeite mee, omdat zij vindt dat ze het al goed doet, net zoals haar familie in Suriname ook destijds heeft gedaan. Hoe verder?

Dilemma

De moeder en de hulpverlener hebben een andere visie op de mate van vrijheid en leiding die een meisje van 14 nodig heeft. Hoe kan de hulpverlener iets zeggen over de opvoeding van de moeder over haar dochter zonder de gevoelens van loyaliteit van de moeder naar haar eigen ouders te schaden: “als jij zegt dat ik het niet goed doe, zeg je ook dat mijn ouders het niet goed hebben gedaan.”

Reflecteren met interculturele competenties

- Hoe heeft een verschil in (cultureel) referentiekader tussen de hulpverlener en de cliënt invloed op deze casus? De hulpverlener is zelf ook van Surinaamse achtergrond. Zou u antwoorden geven, wanneer de hulpverlener van Nederlandse komaf was?

- Hoe kan de hulpverlener aansluiting en ingang vinden bij de moeder van het meisje?
  Welke vragen kunnen daarbij helpend zijn?
  Welke houding kan daarbij helpend zijn?

- Op welke wijze zou de hulpverlener aansluiting bij het meisje kunnen krijgen?

- Hoe kan de hulpverlener de betekenis achterhalen die het cliëntsysteem geeft aan hun situatie, ervaringen en problemen?

Reflecteren met de beroepscodes

- Hoe raakt deze casus aan het artikel dat betrekking heeft op Professionele en maatschappelijke verantwoordelijkheid (NVO: ARTIKEL 11, lid 2)

- Hoe raakt deze casus aan het artikel dat betrekking heeft op professionele en persoonlijke beperkingen? (NVO: artikel 13 en NIP: III.4.3.1)

- Het aangaan van een professionele relatie lijkt onder druk te staan (NIP III.3.2.3 t/m III.3.2.7 en NVO: artikel 12 tot en met 19)

Verder

Meer aanknopingspunten en verdieping leest men in het artikel ‘Niet culturen, maar mensen ontmoeten elkaar’, ‘De therapeut als edelsmid’ en ‘Het Culturele Interview’ in de publicatie Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren. www.intercultureelvakmanschap.nl

Thema 4 Vooroordelen en stereotyperingen

Casus: Munir

Munir is een jongen met Afghaanse ouders, geboren in Nederland. Zijn vader heeft hij nooit gekend en hij is opgegroeid bij zijn moeder. Wanneer Munir vijftien jaar is, krijgt zijn moeder een herseninfarct en als gevolg daarvan belandt ze in een coma. Munir wordt onder toezicht gesteld van jeugdzorg en krijgt een voogd, maar blijft alleen thuis wonen. Hij heeft oudere broers en zussen die af en toe langs komen, maar eigenlijk is er niemand die echt op hem let. Hij komt in aanraking met jongens die softdrugs gebruiken en gaat dit zelf ook gebruiken. Hij wordt steeds agressiever, vertoont gedragsproblemen en belandt in het criminele circuit. Terwijl zijn moeder in coma ligt, glijdt Munir steeds verder af. Munir wordt uiteindelijk, na ongeveer zes maanden alleen te hebben geleefd, uit huis geplaatst. Hij komt terecht in een kliniek waar hij vrijwillig verblijft. In het team van groepsleiders werken zowel mannen als vrouwen, waar hij vanaf het begin van zijn opname al een onderscheid tussen maakt. Hij laat zich alleen door mannen aansturen. In zijn ogen zijn vrouwen minder waard dan mannen. Vrouwen zijn er om mannen te dienen en vrouwen horen naar mannen te luisteren, ongeacht iemands functie.
Binnen de kliniek is het gangbaar dat een jongere twee persoonlijk begeleiders heeft, die zijn eerste aanspreekpunt zijn in het team en die zijn persoonlijke proces begeleiden. Ook is het gangbaar dat een jongere één mannelijke en één vrouwelijke persoonlijk begeleider heeft. Wat doe je als behandelteam? Verplicht je deze jongen om een werkrelatie aan te gaan met een vrouw, met als risico dat de behandeling nergens toe leidt? Of maak je een uitzondering en laat je hem begeleiden door twee mannen?

Dilemma

Hoe weeg je de verschillende belangen tegen elkaar af? Het belang van Munir op een optimaal mogelijke ontwikkeling. Hoe ga je als teamleider om met vrouwelijke medewerkers die zich persoonlijk aangesproken voelen? In hoeverre vind je dat hij zich moet aanpassen aan de heersende waarden en normen in Nederland? Wat is er ‘goed’ in deze situatie?

Reflecteren met interculturele competenties

- Hoe heeft een verschil in (cultureel) referentiekader tussen de hulpverlener/instelling en Munir invloed op deze casus/de overwegingen die in deze casus gemaakt kunnen worden?

- Welke belangen spelen hier?

Reflecteren met de beroepscodes

- Hoe raakt deze casus aan het artikel dat betrekking hebben op ‘respect voor autonomie en zelfbeschikking’? (NIP: III.3.2.1)

- Hoe raakt deze casus aan het artikel dat betrekking heeft op het ‘niet oneigenlijk bevorderen van persoonlijke belangen’? (NVO: Artikel 7 lid 1, 2, en 3 en NIP: III.2.3.1)

Casus: pleegouders en oma

Twee Antilliaanse zusjes (12 en 6 jaar) wonen al 6 jaar in één en hetzelfde (Nederlandse) pleeggezin. Biologische vader is geheel buiten beeld, Antilliaanse moeder en oma (mz) hebben (ieder apart) een begeleide bezoekregeling van een uur in de spelkamer van Bureau Jeugdzorg met een frequentie van (moeder) eens per twee maanden. De bezoekregeling van oma (mz) vindt incidenteel plaats. Deze bezoekregelingen worden begeleid door pleegouders en de voogd. Biologische ouders hebben geen gezag meer; dat ligt bij de voogdijinstelling. Moeder en oma zijn regelmatig jaren uit beeld, wanneer zij óf tijdelijk op Curaçao verblijven, óf gedetineerd zijn. Dit zorgt ervoor dat de bezoekregelingen regelmatig (en vaak onverwacht) geen doorgang vinden.

Wanneer de bezoekregeling met oma wel doorgaat stelt oma zich dominant op. Zij is van mening dat in dat uur de Antilliaanse cultuur voorop moet staan en spreekt Papiaments met de kinderen. Aan de kinderen is te merken dat er negatieve boodschappen overgebracht worden (zij vertellen dit later thuis tegen pleegouders); omdat pleegouders en voogd geen Papiaments verstaan en de kinderen in een loyaliteitsconflict dreigen te komen is oma verzocht Nederlands te spreken. Dit doet zij.

Oma verheerlijkt haar oudste kleindochter boven de jongste. Zij gaat met de oudste apart zitten, brengt grote cadeaus voor haar mee en een grote pot, speciale Antilliaanse haarcrème. Apart in een hoekje ontrafelt ze het (zorgvuldig door pleegmoeder in 100 staartjes gevlochten) rastahaar van de oudste en smeert de crème volledig in het haar van de oudste kleindochter. Intussen verzucht oma dat pleegmoeder (die ook aanwezig is) het allemaal niet snapt en het verkeerd doet. Pleegmoeder heeft meerdere keren gevraagd geen crème in de haren van de oudste te strijken, omdat de crème nauwelijks uit te wassen is. Onderhuids is er tijdens de bezoekregeling veel onderlinge strijd over dit soort zaken. De jongste kleindochter zit verdrietig in een hoekje omdat ze geen aandacht van oma krijgt. Pleegouders hebben het gevoel dat zij na iedere bezoekregeling puin kunnen ruimen: twee dagen haren wassen, een avond bezig zijn met vlechten, uitleggen aan de jongste dat oma het niet kwaad bedoelt.

Tijdens de laatste bezoekregeling moest de jongste kleindochter naar het toilet, waarop pleegvader met haar naar de gang verdween. Hierover is oma erg verbolgen. Zij vertelt dat het in haar cultuur niet gebruikelijk is dat een volwassen man een meisje van 6 jaar begeleidt naar het toilet en wil dat het kind op haar maagdelijkheid gecontroleerd wordt. Zij heeft een klacht ingediend bij de voogdijinstelling. Pleegouders zijn erg beledigd en wijzen erop dat zij de kinderen al 6 jaar lang 24 uur per dag opvoeden en dat het voor hen de normaalste zaak van de wereld is dat ook pleegvader de kinderen naar het toilet begeleidt. Hoe ziet een zorgvuldige handelwijze van de betrokken voogd er uit?

Dilemma

Hoe geef je ruimte aan de Antilliaanse wortels van de kinderen zonder dat de kinderen in een loyaliteitsconflict komen met of wel de pleegouders of wel oma/moeder? Daartoe is het noodzakelijk om de samenwerking met de oma van de meisjes aan te gaan. Hoe zou je die samenwerking met oma kunnen aangaan? Hoe en waar leg je de grens?

Reflecteren met interculturele competenties

- Waaruit zou een geïnteresseerde en respectvolle houding naar oma en naar pleegouders uit blijken?
- Hoe vindt de hulpverlener aansluiting bij de behoeften, verwachtingen, waarden en normen van de oma? Hoe bij de pleegouders?

Reflecteren met de beroepscodes

- Een hulpverlener dient 'ieder het zijne' te geven, dus rekening te houden met culturele en etnische verschillen (zie NVO Artikel 7 lid 2 en NIP: art. III. 3.1.3) en hij moet zorgvuldig zijn (zie NVO Artikel 7 lid 4). Hoe moet hij dat in deze casus tot stand brengen? Hoe moet hij voorschriften als deze tot zijn recht laten komen in deze casus?

- Betrek in de reflectie voorts artikel III.3.2.5 van de Beroepscode voor psychologen en artikel 12, 15 en 16 van de Beroepscode NVO. Deze artikelen hebben alle te maken met de opdracht aan de hulpverlener om te zorgen voor 'informed consent' en het scheppen van de juiste verwachtingen bij de cliënt en andere betrokkenen.

Ter Afsluiting

NIP en NVO streven ernaar om dit document steeds aan te vullen met nieuwe casuïstiek en vragen ter reflectie. Als u opmerkingen heeft, suggesties voor verbeteringen, of casuïstiek wilt indienen, dan kunt u deze mailen naar sectorjeugd@psynip.nl.

Literatuur

- Bellaart, H & F. Azrar (2002). Inventarisatierapport Jeugdzorg zonder drempels: een inventariserend onderzoek naar de toegankelijkheid en de kwaliteit van Bureaus Jeugdzorg met betrekking tot allochtone cliënten. Utrecht: Forum.
- Kramer, S. (2007). Nieuwsgierig blijven. Implementatie van de interculturele competenties in de GGZ. Rotterdam: Mikado.
- Naber, P. en Blijvoets, M (2011) *Opleiden en professionaliseren in diversiteit en opvoeding*.. Kenniswerkplaats Tienplus.
- Oude Breuil, B. (2005). De Raad voor de Kinderbescherming in een multiculturele samenleving. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Poel te, Y, Geraci, D., Driel van, J Termaat, P. (red.) Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren. NIP/NVO. www.intercultureelvakmanschap.nl

Literatuur over beroepsethiek

- Op het goede spoor; http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/Op_Het_Goede_Spoor.pdf
- Preventie en Ethiek, Jos Kole, Boom-Lemma, 2011
- http://www.ceg.nl/publicaties/bekijk/briefadvies-genetische-aanleg-en-registratie-van-etniciteit
- Soudijn, K. (2007, 2009) Ethische codes voor Psychologen. Uitgeverij Nieuwezijds.
- Buitink, J., Ebskamp. J., Groothoff, R. (2012) Moresprudentie, Ethiek en beroepscode in het sociaal werk, Thieme Meulenhoff.

- http://www.ceg.nl/themas/bekijk/dilemmas-in-de-jeugdzorg
- Code en Karakter, Beroepsethiek in onderwijs, jeugdzorg en recht, Red. Jos Kole en Doret de Ruyter, SWP, 2009
- Keinemans, S. en Kanne, M. (2011) Morele wegwijzers. De morele dimensie van de hulpverlening aan adolescente moeders. Hogeschool Utrecht: Utrecht.
- http://www.innovatievemaatschappelijkedienstverlening.nl/nl-NL
- http://www.mijnvakbond.nl/jeugdzorgethiek

Beroepscodes

Beroepscode van het NIP
http://www.psynip.nl/website/wat-doet-het-nip/tuchtrecht-en-klachten/beroepscode/beroepscode
Beroepscode van de NVO
http://www.nvo.nl/beroepscode/de_beroepscode_van_de_nvo.aspx

Interculturele competenties NJi en Movisie

Haterd, J. ea. (2010) Naar Interculturele competentieprofielen in het preventieve en ontwikkelingsgericht jeugdbeleid. NJi en Movisie.

Jurisprudentie:

Voorbeelden van ingediende klachten waarin een verschil in culturele achtergrond een rol speelt:

- Centraal Tuchtcollege voor de Gezondheidszorg, 9 maart 2010, LJN 2009/08, C2009/0844

  http://tuchtrecht.overheid.nl/zoeken/resultaat/uitspraak/2010/YG0156?ljn=YG0156&zaaknummer=C2009%2F084&DomeinNaam=gezondheidszorg&Pagina=1&ItemIndex=1

- Regionaal Tuchtcollege Amsterdam, 29 maart 2011, LJN YG0991, 2010/032GZP

  http://tuchtrecht.overheid.nl/zoeken/resultaat?zoekterm=%20moslim&Pagina=1

Dit project wordt mogelijk gemaakt door ZonMw